

N. F. Katanov, *Tuva Diyarının Tasviri, İmparatorluk Bilimler Akademisi ve Rus Coğrafya Cemiyetinin Buyruğu ile 1889 Yılında Yapılan Gezinin Günlüğü*, Tuva Beşeri Araştırmalar Enstitüsü, “Büyük Petro” (Kunstkamer) Antropoloji ve Etnografya Müzesi, Kızıl, 2011

N. F. Katanov, *Oçerki Uryanhayskoy Zemli, Dnevnik Puteşestviya İspolnennogo v 1889 Godu Po Poruçeniyu İmperatorskoy Akademii Nauk i İmperatorskogo, Russkogo Geografiçeskogo Obşestva*, Muzey Antropologii i Etnografii İmeni Petra Velikogo (Kunstkamera) Tuvinskiy İstitut Gumanitarniyh İssledovaniy, Kızıl i 2011

Oçerki Uryanhayskoy Zemli, “Uryanhay Diyarının Tasviri” adlı 2011, Kızıl basımlı eser tanınmış Rus şarkiyatçı Nikolay Fyodoroviç Katanov’un 1889 yılında Tuva topraklarında 6 aylık gezisinde aldığı notların kitaplaşmış halidir. Gezi günlüğü, 1889 yılından günümüze değin St. Petersburg Bilimler Akademisinin Antropoloji ve Etnografya Müzesinin arşivinde gün ışığına çıkmayı beklemiştir. Daha 1904 yılında Katanov gönderildiği gezilerde Asya’nın çeşitli memleketlerine dair topladığı malzemenin Akademi tarafından yayımlanmadığının sitemini dile getirmiştir.

Moğollar Tuvalıları “Uryanhaylı”, “Soyota” olarak adlandırmıştır, kitabın ismi buradan gelmektedir. Katanov, Petersburg Üniversitesinin Doğu Dilleri Fakültesinden Ağustos 1888’de mezun olduktan sonra Mart 1889’da Rus İmparatorluğu Bilimler Akademisi ile Coğrafya Cemiyetinin buyruğuyla ilgili geziye ‘Tuva halkının dili ile kültürünü incelemek’ üzere çıkmıştır. Bununla birlikte Katanov, bilgilerin önemli bir kısmını bölgedeki Rus memur ve tüccarlarından derlemiştir zira sınır bölgesi ve aynı zamanda ilgili dönemde kısmen Mançurya toprağı olan Tuva’da yerel yöneticiler halkın yabancılara bilgi aktarmasını arzu etmemiştir.

Günbegün tutulan notları okuduğumuzda, Katanov’un biyoloji, jeoloji gibi dallarda hayli bilgili olduğu, mesafeleri ölçebildiği, bir coğrafyayı tüm ayrıntılarıyla tasvir edebildiği dikkat çekiyor. Bu çerçevede Katanov’un Tuva halkının dili ve kültüründen önce bölgedeki yaşama ve üretme biçimi, iklim koşulları, mevsim dönüşleri, nüfus sayısı ve yapısı, iskân, çeşitli milletler arasındaki münasebetler, meşgul olunan işe göre alınan ücretler, Tuva’da XIX. yüzyıl sonlarında “kıymetli eşya” anlayışı vb. konularda aktardığı bilgiler, eseri antro-po-etnografik bir çalışmadan öte mühim bir coğrafi-iktisadi-içtimai kayda dönüştürmüştür. Diğer yandan bu eksiksiz tasvir tarzı iyi bir gözlemcinin,

kağıda herşeyi ince detaylarıyla aktarabilen bir bilim adamının “teknik bilgi” günlüğünü andırmaktadır. Gördüğü, şahit olduğu, duyduğu ve öğrendiği her malumatı kısa ve net ifade ettiği cümlelerde beyhude sözcüklere, duygusal ifadelere yer verilmemiştir. Örneğin, Rus ve Çin sınır muhafaza memurları arasında nasıl bir selamlaşma protokolünün cereyan ettiğini ayrıntılarıyla okuduğumuz notlarda, Katanov’un “teknik” gözlemi ötesindeki şahsi izlenim ya da kanaatlerine rastlamak mümkün değildir. Bu anlamda günlük salt objektif ve tarafsız bir gözlemin ürünüdür.

Bununla birlikte Katanov, Tuva halkının şarkı, masal, bilmece, şaman metinlerini hem kaydetmiş hem içselleştirmiştir. Öyle ki üç buçuk ayda herhangi bilgi aktarımında bulunmayı reddeden Tuvalılara bir şarkıyı yanlış söyleyip doğru halini yahut çeşitlemelerini onlardan dinleme (kendi ifadesiyle) “kurnazlığı”na başvurabilecek duruma gelmiştir. Bu bağlamda eser aynı zamanda Rus oryantalistlerinin çalışma usulünü de günümüze aktarabilmiştir. Zamanla Hakas asıllı “Rus kâtip” Tuvalıların güvenini kazanmanın yollarını keşfederek, kullanılan ev eşyasını, kıyafeti tamamlayan başlıkları, müzik aletlerini, soy damgalarını, süslemeleri resmetmenin ötesinde, bu halkın inançları, örfleri, gündelik hayatı, yasakları ve meşruları, kadın-erkek ilişkileri, ailevi münasebetleri, kutsallarını, başka toplumlarla münasebet kurma biçimlerini kâğıda dökme imkânını yakalamıştır. Bu anlamda Katanov bizlere tarihsel ve toplumsal bakımdan pek kıymetli, dünya kültür mirasına ait bir bilgi derlemesini armağan etmiştir.

Sevim HACIOĞLU*

* Yrd. Doç. Dr., Kırklareli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, sevimhaci@gmail.com.